

Здобутки Кирило-Мефодіївського братства в Острозі за перший рік свого існування

У другій половині XIX ст. на початку правління імператора Олександра II (1855-1881рр.) в Російській імперії було проведено низку реформ в системі народної освіти, які, разом з тим, розкрили слабкі сторони в цій галузі. Розпочався процес створення системи загальних навчальних закладів початкового та середнього ступенів навчання, доступних для широких мас населення [1, с. 20]. Відчутною була потреба освіченої інтелігенції на Правобережній Україні, зокрема, на Волині. Всі небагато численні навчальні і виховні заклади були в руках поляків і, переважно, католицького духовенства. Випускники цих закладів ставали вірними слугами своїх вихователів, відчуженими від рідної мови і від всього вітчизняного. [2, с. 2]. Особливо сильно цей вплив позначався на молодих дівчатах. Для православних дівчат не існувало жодного навчального закладу.

Глибоко усвідомлював все значення школи іновірного характеру виховання православних в західному краї і необхідність жіночої освіти і виховання в православному дусі відомий державний діяч того часу граф Дмитро Миколайович Блудов (1785-1864). Напередодні смерті він запросив до себе свого друга, тодішнього товарища обер-прокурора Святішого Синоду, князя С. М. Урусова (1816-1883) та передав йому свій план влаштування при кожному благочинні в західних губерніях Російської імперії по одному училищу для дівчат духовного звання.

В день смерті з цим проханням він звернувся до своєї доньки, графині Антоніни Дмитрівни Блудової (1812-1891) (з 1863р. – фрейліна царського двору), сказавши при цьому, що це «моя остання думка, моє останнє бажання, мій останній обов'язок. Дай Бог, щоб здійснився» [2, с. 3]. Згодом, виконуючи передсмертний заповіт свого батька, Антоніна Дмитрівна віддала всі свої засоби, свою енергію, свою любов на його виконання.

В 1865 р. вона заснувала в Острозі релігійно-освітнє Кирило-Мефодіївське братство.

2 березня 1865 р. був вироблений статут братства, який складався з дев'яти параграфів. В 7 параграфі вказувалася основна його ціль – поширення християнської освіти в дусі православної церкви. Статут був затверджений архієпископом Волинським і Житомирським, преосвященним Антонієм, в межах єпархії якого передбачалась діяльність братства [3, с. 64].

Згідно статута, братство складалось з старших братчиків; засновниць або «строительниць» братства; з місцевих острозьких братчиків

і сестер та членів – «соребнователей и соребновательниц». Щорічний обов'язковий членський внесок становив не менше 20 копійок і не перевищував 1 рубля. Початковий внесок не обов'язковий. Пожертви приймалися лише від осіб православного віросповідання і становили вічний недоторканий капітал братства [2, с. 6]. В статуті наголошувалося на забороні зібрання коштів шляхом світських розваг, оскільки братство виключно церковна установа [4, с. 9].

Першочергові завдання, які воно ставило перед собою: побудова церкви в ім'я святих Кирила і Мефодія, при ній початкового училища для «приходящих» учениць, маленького лазарету для «приходящих», бібліотеки та вищого училища для дівчат Острозького благочиння в пам'ять гр. Д. М. Блудова.

Під час розгляду питання про затвердження статуту у владики Антонія були певні сумніви щодо достатньої кількості православних в Острозі, які могли б заснувати братство. "Не можу не висловити свого сумніву, чи знайдеться в Острозі, місті, населеному переважно римо-католиками і євреями, особи, які зможуть організувати місцеве братство..." – писав графині Шеремет'євій О. Г. владику Антоній [3, с. 66].

Засновницями братства, за запрошенням графині А. Д. Блудової, стали декілька православних жінок з Петербурга і Москви, кожна з яких внесла по 50 рублів сріблом, тим самим, утворивши фонд братства.

Головною попечительницею і керівником братства стала графиня А. Д. Блудова, яка зобов'язалася щорічно протягом 6 років вносити по 500 рублів на його розбудову.

В 1863 р., ще до утвердження статуту братства, було покладено початок грошових пожертв: московський купець Борис Васильович Глинський вніс на жіночу школу в Острозі 1000 рублів. Через посередництво Софії Миколаївної Батюшкової було отримано

3000 рублів від міністра внутрішніх справ [5, с. 16]. В різних містах Російської імперії посередниками по збору пожертв були: графиня Протасова, статс-секретар Ф. П. Корнілов, братський скарбник М. М. Миرون – в Санки-Петербурзі, графиня А. Д. Блудова, священник В. І. Романовський, купець 1-ї гільдії А. М. Постніков – в Москві, І. В. Платонов – в Харкові, старший братчик О. Д. Перелишин, священник Преображенського Покровського жіночого монастиря Я. В. Путілов – у Воронежі, старший братчик Д. Г. Жаворонков – в Курську [6, с. 49-50]. Багато допомагали по збору грошей збирачі Андрій Іванович Жоголев та Олімпіада Флоринська. І вже на кінець 1865 р. було зібрано 9740 рублів [5, с. 16]. Пожертви надходили з різних міст, від людей різного стану – ієрархів, священників, сановників, професорів, вчителів, студентів, гімназистів, купців, селян і

т. п. Звіти свідчать про різні суми пожертв: від декількох копійок до декількох тисяч рублів.

Після затвердження статуту діяльність братства отримала певну форму. Справами братства на місці, в м. Острозі управляли братська рада і братські збори. Кількість його членів постійно збільшувалася. Ними були і духовні особи, і миряни. Острозька інтелігенція – мирові посередники, всі вчителі дворянського училища і нечисельний склад чиновників – ввійшли до числа братчиків.

Перше засідання ради братства відбулося 26 жовтня 1865 р. Головою ради був обраний штатний доглядач Острозького дворянського училища Петро Васильович Лисенко, церковним старостою поштмейстер Микола Петрович Григор'єв, скарбником – справник Василь Микитович Погасєєв.

Паралельно з організаційними питаннями вівся пошук придатного приміщення для влаштування братських інституцій. В цьому питанні гр. А. Д. Блудова звернулася за допомогою до професора Санкт-Петербурзької духовної академії М. О. Кояловича та таємного радника П. М. Батюшкова, який керував відновленням православних церков в західному краї. Було запропоновано два об'єкти: приміщення колишнього єзуїтського колегіума, який почав вже руйнуватися і знаходився в той час у розпорядженні православного духовенства, та напівзруйноване приміщення і садиба ліквідованого капуцинського монастиря, який стояв без будь-якого використання. Оскільки на відновлення першого необхідні були надзвичайно великі кошти, графиня Блудова вирішила клопотатися про передачу колишнього монастиря капуцинів для братства. Окрім того, до нього належав “великий сад, луг і город: повітря чисте, місцевість здорова” [3, с. 66]. У повідомленні за № 438 від 4 березня 1865 р. міністр внутрішніх справ вказував на позитивне вирішення прохання.

Таким чином, Острозьке Св. Кирило-Мефодіївське братство отримало у своє володіння нерухоме майно: приміщення і садибу ліквідованого капуцинського монастиря.

Не менш важливим залишалося питання призначення уповноваженого від братства, якому були б передані від міністерства державного майна вказані об'єкти. З цим проханням графиня А. Д. Блудова звернулася до соборного протоієрея о. Іоанна Подвисоцького, який 2 червня 1865 р. отримав від графині з Петрограда лист. В ньому вона просить його “прийняти на себе звання місцевого старшого братчика... і прийняти від палати державного майна приміщення і угіддя, які належали до них;... як можна... облаштувати помешкання для 2-3 молодих дівчат, для їх начальниць, для класної кімнати і обідньої кімнати, в якій можна було б приймати “приходящих” хворих, роздавати ліки та іншої кімнати, де могли б жити дві або три сестри милосердя” [3, с. 72].

Необхідно відзначити, що на початку своєї діяльності гр. А. Д. Блудова зазнавала труднощів не лише матеріального але і морального характеру, які супроводжувались кепкуваннями і лихослів'ям зі сторони багатьох місцевих жителів (здебільшого польського походження або ж ополяченого населення).

Ремонтні роботи вимагали великих капіталовкладень. У зв'язку з цим, загальними зборами братчиків було вирішено тимчасово відкрити при Острозькому повітовому училищі школу грамотності для приходящих дівчат і перший підготовчий клас майбутнього вищого училища в пам'ять графа Блудова. Начальницею першого відділення або школи грамотності вибрали Надію Олександрівну Гадзяцьку, яка надзвичайно відповідально ставилася до доручених їй обов'язків. Керівництво училищем було доручено соборному священику о. Ігнатію Зілетнікевичу. У витягу з протоколу братського зібрання від 26 жовтня 1865 р. вказано, що приймаються в училище “приходящими” ученицями дівчата всіх звань і станів з платою 5 рублів в рік; безкоштовно, – лише дівчата духовного звання незабезпечених батьків або сиріт [5, с. 28]. Ученицями могли бути лише дівчата православного віросповідання. В училищі планувалося викладати ті ж предмети, що у жіночих училищах (гімназіях), а також навчати музиці здібних до цього учениць.

Закон Божий викладав і в школі, і в підготовчому класі училища о. І. Зілетнікевич, російську і слов'янську мови – С. Г. Троїцький, чистописання – О. І. Самоходський, географію – Є. А. Белогрудь, арифметику – Ліневич. На цьому початковому етапі всі вчителі працювали безкоштовно, маючи від 2 до 4 уроків в тиждень та 1 урок – з французької мови.

В школу грамотності було набрано 28 дівчат, переважно, доньки міщан, відставних солдат і церковнослужителів. Тут навчання успішно проводила пані Гадзяцька, яка викладала читання, письмо і арифметику.

У підготовчий клас училища було набрано 8 учениць: дочки поштмейстера, землеміра, квартального наглядача, священика, міщанського голови, столоначальника повітового суду [6, с. 20].

Вже в 1865 р. було запроваджено стипендії імені російських письменників в розмірі 100 рублів [5, с. 29]. Таким чином, було покладено початок освітньої діяльності Кирило-Мефодіївського братства.

Надзвичайно обнадійливо в матеріальному відношенні розпочався 1866 рік. 19 січня імператор Олександр II надав братству на перебудову переданих йому розвалин капучинського монастиря 19 000 рублів сріблом для побудови церкви св. Кирила і Мефодія з притворами св. Пантелеймона і св. Параскеви П'ятниці, а при ньому благодійно – освітнього закладу для виховання дівчат і лікарні для приходящих хворих [6, с. 1-2].

Щорічні пожертви в сумі від 25 до 100 рублів протягом 10 років побажали вносити діти імператора. Всього від імператорської сім'ї надійшло 275 рублів [6, с. 2]. Вказані пожертви поклали тверду основу для продовження розпочатої справи.

В 1865 р. було покладено початок братській бібліотеці. В ній можна було не лише читати книги, тут також був склад книг для продажу. Про пожертви книгами в братську бібліотеку вказується в «Известиях об Острожском Свято-Кирилло-Мефодиевском Братстве» за 1868 рік. Серед них – «История русской церкви», «Жизнь и подвиги первоучителей славянских Кирила и Мефодия», твори Батюшкова (2 частини) та багато інших книг на релігійну та історичну тематику.

Таким чином, плідна діяльність графині Антоніни Дмитрівни Блудової дала свої результати. В 1865 р. було відкрито школу грамотності та підготовче відділення училища в пам'ять гр. Д. Блудова, а також закладено фундамент братської бібліотеки. Активно велася робота по реконструкції приміщень капуцинського монастиря.

Література

1. Бондарчук В., Бондарчук Я. Історія храму святого Федора Острозького. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008.
2. Графиня Антонина Дмитриевна Блудова и Кирилло-Мефодиевское Острожское Братство / Под ред. И. П. Хрущова. – СПб., 1903.
3. Быков Н. П. Пятидесятилетие Острожского св. Кирилло-Мефодиевского Православного Церковного Братства. 1865-1915 гг. Историческая записка. – Пг., 1915.
4. Быков Н. П. Острожское Св. Кирилло-Мефодиевское Братство. Очерк его возникновения и деятельности. Материалы к истории Братства 1865-1910 гг. – СПб., 1910.
5. Известие об Острожском Свято-Кирилло-Мефодиевском Братстве. – М., 1866.
6. Известие об Острожском Свято-Кирилло-Мефодиевском Братстве. По 2-е июля 1867года. – Вып. II. – М., 1868.